

УДК 378.03

ОКСАНА ОЛЕКСЮК

м. Миколаїв

oleksjukoksana@ukr.net

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті розглядаються методичні засади формування професійних якостей успішної особистості студента в умовах навчально-виховного процесу університету, зокрема при викладанні спецкурсу «Проектування і розвиток професійно успішної особистості». Запропоновано систему методів та прийомів, які спрямовані на розвиток професійних якостей успішної особистості майбутнього професіонала.

Ключові слова: навчально-виховний процес, особистість, особистісні якості, професійні якості, успішна особистість, якості успішної особистості.

В умовах соціокультурних і соціально-економічних процесів, що відбуваються в глобальному світі, його переходом до відкритого суспільства, конкурентоспроможного освітнього середовища, актуалізується проблема професійної успішності сучасного фахівця. У цих умовах актуалізується проблема розвитку професійно значущих особистісних якостей фахівців, які сприяють зростанню професійної компетентності в професійній діяльності.

Формування особистості професіонала здійснюється впродовж усього його професійного життя: починається із виникнення мотиву освоїти певний вид діяльності; продовжується підготовкою у вищому навчальному закладі, професійною діяльністю за фахом й досягненням високого рівня професійної майстерності та зрілості. У цьому ж процесі професійного розвитку – професіогенезі, який є досить складним і тривалим, зароджуються та вдосконалюються професійно важливі якості.

Враховувати і прогнозувати вплив професійно значущих особистісних якостей на успішність педагогічної діяльності і виявляти компетентність можливо тільки на основі знання ступеня вираженості цих якостей в собі, способів їх реалізації у взаємодії.

Тому одним із факторів, що детермінують розвиток професійно значущих особистісних якостей, можуть бути особливості знань, необхідних для розуміння своїх особистісних характеристик [3].

Аналіз напрацювань, присвячених проблемі вивчення професійних якостей фахів-

ця, свідчать про неоднозначність уявлень щодо їх змісту та наявну суперечливість вимог, що висувуються сучасними умовами функціонування професії психолога. Ці проблеми отримали широке висвітлення у працях К. Абульханової-Славської, Л. Бурлачука, Ж. Вірної, Л. Долинської, Л. Карамушки, З. Карпенко, О. Кондрашихіної, С. Максименка, А. Маркової, В. Панка, І. Пов'якель, А. Самойлової, О. Саннікової, Т. Титаренко, Н. Чепелевої, Ф. Шевченко та багатьох інших.

Здійснений аналіз літературних джерел дозволив виділити три наукових підходи до визначення професійно важливих якостей.

Перший підхід: професійно значущі якості – характеристики людини, що базуються на природній біологічній основі й визначають успішність і рівень пристосованості її до діяльності. Науковці, які дотримувались указанного підходу, до професійно значущі якості відносили психофізіологічні, психологічні характеристики особистості, її здібності та здатності.

Другий підхід: професійно значущі якості – індивідуально-психологічні особливості фахівця. Прихильниками цього підходу є: І. Алексєєва, О. Батаршев, Є. Майорова та ін. Професійно значущі якості – це індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, необхідні й достатні для реалізації цієї діяльності на нормативно заданому рівні. Отже, автори другого підходу до професійно значущі якості відносять індивідуально-психологічні особливості й властивості фахівця.

Третій підхід: професійно значущі якості – уміння, здібності й властивості особисто-

сті, що формуються у процесі навчання. Тож, визначаючи перелік професійно значущі якості, науковці виокремлюють, крім властивостей, здібностей, здатностей, ще й уміння (В. Вареник, О. Волков, Ю. Ірхін, О. Середа, В. Чирков та ін.). Це пояснюється тим, що у науковій, методичній літературі часто зустрічаються взаємовизначення понять: «уміння», «здатності», «здібності», «якості». Наприклад: уміння – це ті професійно важливі якості суб'єкта діяльності, через які реалізується процес регуляції трудової діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях досить часто у поняття професійні здібності включають не тільки характеристики здібностей, а й особливості специфічних для конкретної професії професійно важливих якостей. Здібності ж розглядають як властивості, що розвиваються [8].

Професійно важливі якості є властивістю особистості, які відрізняють успішного фахівця від неуспішного і які дозволяють зробити діяльність кожного більш ефективною. Професійно важливі якості виступають у ролі тих внутрішніх умов, через які відображаються зовнішні впливи і вимоги діяльності. Так, В. Маришук вважає, що професійно важливі якості являють собою окремі динамічні риси особистості, окремі психічні і психомоторні властивості, а також фізичні якості, що відповідають вимогам до людини будь-якої певної професії й сприяють успішному оволодінню цією професією [4.]

Кожна професія вимагає від фахівця своєрідної системи професійно важливих якостей. Так, Є. Клімов зазначав [1, с.83], що професійно цінні якості не рядоположні, а утворюють дещо ціле, систему. У цій системі важливо не згубити п'ять основних складових:

- громадянські якості – ідейні, моральний образ людини як члена колективу, суспільства; ставлення до праці, професії, інтереси і схильності до певної діяльності (добросовісність, інтерес до роботи);
- дієздатність – фізична й розумова дієздатність, самодисципліна, розвинений самоконтроль, ініціативність, активність, фізична витривалість, сила та ін.;
- одиничні, конкретні, спеціальні здібності – це такі особистісні якості, що важливі для певної роботи, професії чи для відносно вузького їх кола;
- навички, звички, знання, досвід.

Крім того, він писав, що людина не може бути повністю професійно придатною до праці, до того, як вона матиме професійну підготовку й буде здійснювати відповідну трудову діяльність. Разом з тим, деякі необхідні складові професійної придатності мають бути сформовані завчасно (такі, наприклад, як: громадянські якості, ставлення до праці й загальна дієздатність).

В. Рибалка визначив психофізіологічні якості як такі, що є важливими для професійного розвитку. Вказавши, що ефективність діяльності значною мірою залежить від інтелектуальних якостей особистості, тобто від її уваги (обсяг, розподіл, концентрація, переключення тощо), пам'яті (логічної й образної, моторної та емоційної тощо), мислення (вербального, візуального, діалектичного, системного, дискурсивного, логічного, інтуїтивного, оперативного), уяви (відтворюючої і творчої, фантазії). До того ж, він зробив висновок, що за діяльнісним виміром структури особистості спілкування як підструктура знаходиться на її вершині, а здатність до спілкування у житті кожної людини постає чи не найважливішою соціальною і професійною якістю [6].

Крім того, професійний розвиток охоплює, перш за все, такі особистісні структури, котрі становлять психологічну основу засвоєння й оволодіння різними видами діяльності та є суттєвими для професійного успіху. Професійний і особистісний розвиток можуть взаємно підпорядковувати й посилювати один одного. Відповідно, у процесі професійної підготовки та діяльності змінюється система професійно важливих якостей.

За А. К. Марковою професійно важливі якості є не тільки передумовою успішної професійної діяльності, але й фактором самовдосконалення фахівця [5].

За результатами проведеного дослідження нами розроблена навчальна програма спецкурсу «Проектування і розвиток професійно успішної особистості, що дозволяє забезпечити цілеспрямований розвиток професійно значущих особистісних якостей успішного професіонала в системі освіти.

Зміст програми, її побудова відповідають очікуванням конкретного студента – майбутнього фахівця, поставленій меті. Цьому сприяють модульний принцип побудови програми; студентам надана можливість проектувати

зміст варіативних завдань; спрямованість занять на аналіз життєвого досвіду; узгодження понятійного поля; виявлення труднощів студентів в розвитку і формуванні професійно значущих особистісних якостей педагога.

Професійно-освітні технології, що використовуються при розвитку професійно значущих особистісних якостей педагога в процесі реалізації програми (технологія цілепокладання та життєтворення, технологія контекстного навчання, технологія інтерактивного навчання, арт-технології, рефлексивні технології, технологія проектування індивідуального освітнього маршруту), забезпечують реалізацію процесу в додатковій професійній освіті. Діалогічна основа професійно-освітніх технологій сприяє перетворенню власного досвіду студента, переорієнтації основної уваги з трансляції знань студентом на аналіз життєвих труднощів і пошук можливих рішень [6].

Так, наприклад, при використанні ігрових технологій на занятті студенти отримали завдання по складанню «Портрету професійно успішної особистості», де кожна мікрогрупа виконувала свою частину портрету, а потім, складаючи разом вироблені у ході творчої діяльності, професійно значущі якості успішної особистості, риси характеру, вміння та навички ідеального педагога, відшліфовували сукупний продукт – портрет професійно успішної особистості, тобто – портрет ідеального педагога. Етапом післядії у даній діловій грі слугує наступне завдання студентам, де вони мають за психолого-педагогічними методиками проаналізувати власну особистість на наявність компонентів портрету професійно успішної особистості.

Подальша діяльність студентів щодо виконання цього етапу у загальній системі формування професійно успішних якостей особистості відбувається у рамках завдань самостійної роботи – розробка програми формування таких якостей у себе та ведення «Щоденника власних досягнень», де щотижнево фіксуються досягнуті результати виконання поставлених цілей за технологією цілепокладання та життєтворення.

У процесі реалізації програми форми і методи, які використовуються при формуванні професійно значущих особистісних якостей успішного педагога, виступають «містком» між теорією і власною практикою фахівця і дозволяють:

- надати методичне сприяння і розширити можливості студента в удосконаленні професійно значущих особистісних якостей;
- дати можливість опанувати широким спектром форм, методів, прийомів для підвищення ефективності власної педагогічної діяльності;
- на основі кращого вітчизняного і світового досвіду навчити сучасним принципам розробки програм самоосвіти [2].

Аналіз діяльності з даної проблеми дозволив виявити наступні змістовні характеристики розвитку професійно значущих якостей успішної особистості [9].

Суб'єктно-орієнтований характер, що сприяє вивченню труднощів професійно-особистісного розвитку, проектування змісту освіти в зв'язку з наявними проблемами, в умовах якого студент є суб'єктом розвитку професійно значущих якостей успішної особистості, а викладач є фасилітатором, що підтримує студентів у вирішенні особистісно-професійних труднощів.

Рівноправність суб'єктів взаємодії, що означає, що взаємини здійснюються відповідно до принципів діалогу, взаємної відповідальності. Учасники освітнього процесу обмінюються не тільки знаннями, а й особистісними смислами. На смислового рівні в центрі уваги виявляються індивідуальні особливості педагога.

Варіативність і гнучкість побудови варіативної частини програми спецкурсу обумовлює здійснення різних освітніх програм по значущих проблем розвитку професійно значущих якостей успішного педагога відповідно до особливостей професійного досвіду педагогів і запитів регіональної системи освіти; вибір форм організації освіти; організації занять; методів освіти.

Практикоорієнтованість навчання встановлює домінування форм освітньої діяльності, що дозволяє реалізувати практичну діяльність і ініціативне засвоєння теорії, здійснення моделювання, самоаналізу і переживання емоційних ситуацій. Переживання емоційно значимої ситуації як особистісної проблеми спрямовано на індивідуальне включення студента в процес навчання, активізує інтелект, емоційно-вольові структури особистості.

Системність надає можливість відповідності розвитку професійно значущих особис-

тісних якостей успішного педагога потребам професії, модернізаційних процесів в професійній освіті; забезпечує безперервність і спадковість педагогічної освіти.

Участь студентів в різноманітних видах діяльності: навчальна діяльність академічного типу, що забезпечує предметні контексти професійної діяльності; квазіпрофесійній, що моделюється в аудиторних умовах; професійна, в процесі якої студент виконує реальні функції; забезпечені семіотичної, імітаційної, професійної моделей навчання.

Диференціація навчання в групі здійснюється в спільній роботі суб'єктів освітнього процесу на основі потреб, віку, вмінь студентів. При диференціації навчання відбувається актуалізація позиції студента як суб'єкта вільного свідомого вибору освітніх траєкторій за рахунок можливостей задоволення потреб в подоланні особистісно-професійних труднощів.

Отже, комплекс професійно важливих якостей успішної особистості – це складне системне утворення, що визначає успішність оволодіння і реалізацію завдання професійної діяльності. Формування у студентів під час навчання в університеті професійно значущих якостей успішної особистості є необхідною умовою їхнього професійного зростання та подальшого оволодіння фаховою майстерністю. Форми і методи, технології і прийоми, що використовуються під час викладання спецкурсу «Проектування і розвиток професійно успішної особистості» спрямовані на формування особистості

майбутнього успішного професіонала в педагогічній сфері.

Список використаних джерел

1. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. Климов. — М. : Издательство «Институт практической психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. — 400 с.
2. Колтырева Л. Ю. Гуманитарный подход в формировании эмоциональной культуры педагога [Электронный ресурс] // Письма в Эмиссия. Оффлайн (The Emissia. Offline Letters). — Режим доступа: <http://www.emissia.org/offline/2011/1559.htm> (дата звернення 15.09.2016).
3. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: диагностика и развитие / М. И. Лукьянова. — М., 2004. — 144 с.
4. Маришук В. Л. Психологические основы формирования профессионально важных качеств: автореф. дисс. ... д-ра псих. наук: 19.00.03 / В. Л. Маришук. — ЛГУ, 1982. — 32 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М. : Наука, 1996. — 308 с.
6. Олексюк О. Є. Формування професійно-успішної особистості студента засобами виховних технологій // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць. — Вип. 1.37. — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. — 450 с. — (Серія «Педагогічні науки»). — С. 309—313.
7. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : навч.-метод. посіб. / В. Рибалка. — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. — 60 с.
8. Середа О. О. Психологічні особливості формування професійних якостей офіцерів-вихователів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія праці в особливих умовах» / Середа Олександр Олександрович; Харківський військовий університет. — Х., 2004. — 22 с.
9. Тавстуха О. Г. Формирование эмоциональной культуры педагога. Теория и практика / О. Г. Тавстуха, Л. Ю. Колтырева. — Saarbrücken, 2013. — 156 с.

OKSANA OLEKSYUK
Mykolaiiv

METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF SUCCESSFUL STUDENT'S PERSONALITY PROFESSIONAL QUALITIES

The article issues methodological bases of formation of successful student's personality and professional qualities under the conditions of academic and educational process at the university, particularly in reading special course «The modeling and developing professionally successful personality». The author proposes the system of methods and techniques aimed at developing a successful future professional personality.

Key words: academic and educational process, personality, personal qualities, professional qualities, successful personality, qualities of successful personality.

ОКСАНА ОЛЕКСЮК
г. Николаев

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ УСПЕШНОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В статье рассматриваются методические основы формирования профессиональных качеств успешной личности студента в условиях учебно-воспитательного процесса университета, в частности при преподавании спецкурса «Проектирование и развитие профессионально успешной личности». Предложено систему методов и приемов, которые направлены на развитие профессиональных качеств успешной личности будущего профессионала.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, личность, личностные качества, профессиональные качества, успешная личность, качества успешной личности.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2016